

JUSTYNA MIECZNIKOWSKA-JERZAK

DOI : 10.14746/rie.2022.16.16

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0003-0971-6884

Stan i perspektywy rolnictwa ekologicznego w Polsce – ocena wyzwań i szans wdrażania Europejskiego Zielonego Ładu w rolnictwie

Od lat 90-tych XX wieku głównym paradygmatem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) była koncepcja trwałego i zrównoważonego wzrostu i rozwoju rolnictwa w trzech równorzędnie traktowanych płaszczyznach: środowiskowej, ekonomicznej i społecznej. W sferze ekonomicznej wyzwaniem było zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego i konkurencyjności sektora rolnego, w sferze społecznej deprywacja dochodowa rolników i zagrożenie wyludnieniem obszarów wiejskich, a w sferze środowiskowej nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych i negatywne oddziaływanie na klimat (Adamowicz, 2021, s. 29).

Rolnictwo ekologiczne wpisuje się postulowaną od 2019 roku zieloną transformację, godząc produkcję bezpiecznej żywności z redukcją stosowania nawozów i środków ochrony roślin oraz podejmowanymi kompleksowymi działaniami na rzecz eliminacji zanieczyszczeń, wody, powietrza i gleby. Rozwój produkcji ekologicznej przyczynia się ponadto do skracania łańcuchów dostaw, wzmocnienia pozycji rolników oraz zwiększenia ich dochodów.

Założenia Europejskiego Zielonego Ładu (EZŁ) wyznaczyły jako główny priorytet UE przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, osiągnięcie zrównoważonego rozwoju i neutralności klimatycznej do 2050 roku (Komisja Europejska, 2019). Cel ten determinuje wprowadzanie kompleksowych zmian we wszystkich sektorach życia społecznego, gospodarki i środowiska (Parlińska, Jaśkiewicz, Rackiewicz, 2020, s. 23). Realizacja celów EZŁ wymaga podjęcia radykalnych działań w rolnictwie, które zarówno ponosi konsekwencje zmian klimatycznych, jak i ma na nie duży wpływ¹. Przyjęte w 2020 roku dwie unijne strategie: „od pola do stołu” oraz na rzecz różnorodności biologicznej, stanowiąc integralną część nowej zielonej rewolucji, zakładały produkcję zdrowej wysokiej jakości żywności w ramach zrównoważonej gospodarki rolnej, dalsze wzmocnianie ekosystemów oraz ograniczanie emisji gazów cieplarnianych w perspektywie do 2030 roku. Strategia „od pola do stołu” zobowiązuje państwa członkowskie UE do: redukcji środków ochrony roślin o 50%, zmniejszenia stosowania nawozów mineralnych o 20%, zmniejszenia użycia środków przeciwdrobnoustro-

¹ Około 25% emisji gazów cieplarnianych w krajach wysokorozwiniętych jest generowanych przez rolnictwo. (Wilkin, 2020, s. 181). Emitowane do powietrza gazy takie jak: metan, podtlenek azotu oraz dwutlenek węgla powstają w wyniku procesów biologicznych zachodzących na gruntach ornych i trwałych użytkach zielonych oraz w systemach trawiennych zwierząt hodowlanych (Parlińska, Jaśkiewicz, Rackiewicz, 2020, s. 26).

jowych (w tym antybiotyków) przeznaczonych dla zwierząt utrzymywanych w warunkach fermowych o 50% oraz przeznaczenia 25% gruntów rolnych pod uprawy ekologiczne (Komisja Europejska, 2020b). Państwa członkowskie są motywowane do stosowania zrównoważonych praktyk rolnych, podniesienia dobrostanu zwierząt, przejścia na rolnictwo ekologiczne, a także do rozwoju rolnictwa precyzyjnego, które wykorzystuje innowacyjne technologie do oszczędnej i efektywnej aplikacji środków chemicznych. Strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 przewiduje, w odpowiedzi na potrzebę intensyfikacji ochrony środowiska naturalnego, objęcie ochroną prawną co najmniej 30% unijnych obszarów lądowych i 30% unijnych obszarów morskich (rozwój ekosystemów) oraz przywrócenie różnorodnych elementów krajobrazu na przynajmniej 10% powierzchni użytków rolnych (Komisja Europejska, 2020a).

Istotnym elementem zreformowanej WPR jest produkcja ekologiczna, która w swoich założeniach służy zarówno utrzymaniu wysokiego poziomu różnorodności biologicznej, ochronie klimatu, przyczynia się do wysokich norm dobrostanu zwierząt, jak i zachęca do stosowania krótkich łańcuchów dostaw i produkcji lokalnej w różnych obszarach Unii. To rolnicy ekologiczni, nazwani „pionierami przyszłego rolnictwa zrównoważonego” mają zachęcać innych do ekologizacji rolnictwa i stosowania innowacyjnych technik produkcji przyjaznych dla środowiska, produkując żywność zgodnie z rygorystycznymi przepisami dotyczącymi zrównoważonej gospodarki (Komisja Europejska, 2021, s. 1).

Wyznaczony przez EZŁ kierunek przemian potwierdziły trzy rozporządzenia przyjęte w grudniu 2021 roku, składające się na pakiet reform WPR na lata 2023–2027. Unijna polityka rolna została tym samym jeszcze silniej zintegrowana z koncepcją zrównoważonego rozwoju, z celami polityki ochrony środowiska oraz nakierowana na takie wartości jak bioróżnorodność, jakość żywności i dobrostan zwierząt. Zreformowana WPR koncentruje się na realizacji dziewięciu celów ściśle korespondujących z założeniami EZŁ: zapewnienie rolnikom godziwych dochodów, zwiększenie konkurencyjności, wzmocnienie pozycji rolnika w łańcuchach dostaw, łagodzenie zmian klimatu, wydajne gospodarowanie glebą, utrzymanie różnorodności biologicznej i krajobrazów rolniczych, promowanie zmian strukturalnych i wymiany pokoleń na obszarach wiejskich, dynamiczny wzrost gospodarczy na obszarach wiejskich oraz ochrona jakości żywności i zdrowia.

Założenia metodologiczne

Celem artykułu jest przedstawienie stanu obecnego rolnictwa ekologicznego w Polsce na tle innych państw członkowskich UE oraz wskazanie perspektyw rozwoju produkcji ekologicznej na tle promowanych w ramach Europejskiego Zielonego Ładu zmian w rolnictwie. W Polsce w porównaniu z innymi państwami UE zarejestrowanych jest relatywnie mało gospodarstw ekologicznych. W latach 2014–2020 liczba polskich gospodarstw ekologicznych zmniejszyła się o ponad 30% (z 26,6 tys. do 18,6 tys.), w tym samym czasie powierzchnia ekologicznych użytków rolnych skurczyła się o 24%. Jest to trend odwrotny od tego jaki był oczekiwany oraz wspierany w ramach WPR. W 2020 roku udział powierzchni przeznaczonej na produkcję ekolo-

giczną w Polsce stanowił tylko 3,5% ogółu użytków rolnych (przy średniej w UE wynoszącej 8,5%) zaś udział gospodarstw ekologicznych w ogóle gospodarstw rolnych liczył jedynie 1,4% (Eurostat, 2022). Istotnym jest zatem zarówno pytanie o bariery odpowiedzialne za spowolnione tempo rozwoju ekologicznego rolnictwa w Polsce, jak i o działania, które przyczyniłyby się do zwiększenia produkcji ekologicznej.

Przyjęta hipoteza badawcza zakłada, że trudności związane z ekologizacją produkcji są pochodną sytuacji gospodarczo-społecznej, w tym siły nabywczej konsumentów na rynku żywności ekologicznej oraz kondycji rolnictwa w Polsce.

W artykule zostanie udzielona odpowiedź na następujące pytania: 1) na jakich zasadach opiera się produkcja ekologiczna oraz jakie są prawne uregulowania prowadzenia działalności produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego metodami ekologicznymi? 2) jak rolnictwo ekologiczne rozwijało się w Polsce i w UE w latach 2004–2020? 3) jakie są unijne i krajowe plany/strategie wspierające rolnictwo ekologiczne? 4) jakie uwarunkowania przyrodnicze, ekonomiczne i społeczne zwiększają szanse na wzrost produkcji ekologicznej, a jakie problemy i wyzwania utrudniają rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce?

W pierwszej części artykułu za celowe uznano wyjaśnienie w oparciu o unijne i krajowe akty prawne ogólnych zasad produkcji ekologicznej. Przedstawiono również obowiązujące przepisy na rynku krajowym (Ustawa, 2022) oraz regulacje Unii Europejskiej dotyczące rolnictwa ekologicznego (Rozporządzenie, 2018). Następnie omówiono sytuację produkcyjno-ekonomiczną gospodarstw ekologicznych w Polsce i w UE korzystając z danych z lat 2004–2020 zwróćco uwagę na wielkość powierzchni przeznaczonej na produkcję ekologiczną, liczbę producentów ekologicznych oraz zachodzące zmiany w strukturze upraw i hodowli. W dalszej części artykułu przeanalizowano unijne strategie i plany nawołujące do intensyfikacji działań na rzecz rolnictwa ekologicznego. Ponadto omówiono krajowe cele związane z rozwojem rolnictwa ekologicznego zawarte w Ramowym Planie Działania dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021–2027, jak i w *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030*. Zwrócono uwagę na formy unijnej oraz krajowej pomocy dla rolników prowadzących produkcję ekologiczną. W podsumowaniu przedstawiono mocne i słabe strony oraz wyzwania i szanse stające przed ekologicznym rolnictwem w Polsce.

W artykule przeprowadzono analizę danych zastanych w oparciu o cyklicznie wydawane raporty Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych oraz zestawienia z Eurostatu odnoszące się do rolnictwa ekologicznego w państwach członkowskich UE. Porównano stan rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce z lat 2004–2020 z sytuacją produkcyjno-ekonomiczną ekologicznego rolnictwa w innych państwach UE. Wnioski wynikające z analizy perspektyw rozwoju ekologicznego rolnictwa w Polsce podzielono zgodnie z analizą SWOT na cztery grupy: 1) zalety; 2) wady; 3) szanse; 4) zagrożenia.

Polskie i unijne regulacje dotyczące produkcji ekologicznej

Rolnictwo ekologiczne określane jest również jako rolnictwo naturalne, biologiczne, czy biodynamiczne. Wiele różnorodnych definicji tej koncepcji rolnictwa zawsze

zwraca uwagę na korzyści ekonomiczne, społeczne, środowiskowe, zdrowotne, etyczne, estetyczne, wynikające z realizacji założeń zrównoważonego rozwoju (Sadowski, Wojcieszak-Zbierska, Zmyślona, 2021, s. 103–104).

Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady nr 848 z dnia 30 maja 2018 roku „produkcja ekologiczna jest ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcji żywności, łączącym praktyki najkorzystniejsze dla środowiska i klimatu, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych oraz stosowanie wysokich norm dotyczących dobrostanu zwierząt i produkcji, odpowiadających zapotrzebowaniu rosnącej liczby konsumentów na produkty wytwarzane przy użyciu naturalnych środków i procesów”. Zasady produkcji ekologicznej wymienia art. 5 rozporządzenia wskazując na: poszanowanie naturalnych systemów, utrzymanie i polepszanie stanu gleby, wody i powietrza, zdrowia roślin i zwierząt oraz równowagi pomiędzy nimi; ochronę elementów naturalnego krajobrazu; zrównoważone korzystanie z zasobów naturalnych; produkcję wysokiej jakości żywności; integralność produkcji ekologicznej na wszystkich etapach produkcji, przetwarzania i dystrybucji; zastosowanie mechanicznych metod produkcji; wykluczenie stosowania GMO, a także klonowania zwierząt oraz promieniowania jonizującego; zapewnianie wysokiego poziomu dobrostanu zwierząt poprzez m.in. zapewnienie im regularnego ruchu oraz dostępu do obszarów na otwartej przestrzeni i pastwisk, a także żywienie zwierząt paszą ekologiczną. Dalsze artykuły (nr 6–8) rozporządzenia 2018/848 precyzują zasady dotyczące ekologicznej działalności rolniczej i akwakultury, przetwarzania żywności ekologicznej i pasz zwracając uwagę m.in. na ograniczenie do minimum wykorzystania nieodnawialnych zasobów i środków zewnętrznych; recykling odpadów i produktów ubocznych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego; utrzymywanie zdrowia roślin poprzez stosowanie środków zapobiegawczych (poprzez dobór odpowiednich gatunków i odmian, płodozmian, metody mechaniczne i fizyczne oraz ochronę naturalnych wrogów szkodników); stosowanie nasion i zwierząt charakteryzujących się dużą różnorodnością genetyczną, odpornością na choroby i długowiecznością; uwzględnienie w wyborze odmian roślin właściwości specyficznych systemów produkcji ekologicznej, w szczególności wydajności agronomicznej i odporności na choroby, a także dostosowania do różnorodnych lokalnych warunków glebowych i klimatycznych; uwzględnienie w wyborze ras zwierząt wysokiego stopnia różnorodności genetycznej, zdolnych do dostosowania się do warunków lokalnych i odpornych na choroby. Proces konwersji, czyli przestawiania produkcji, kiedy muszą zostać spełnione wszystkie restrykcyjne wymogi rolnictwa ekologicznego, trwa od dwóch do nawet trzech lat.

W Polsce obok rozporządzenia 2018/848 szczegółowe regulacje dot. produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych zawiera ustawa z dnia 23 czerwca 2022 r. o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej. Tylko produkty objęte systemem rolnictwa ekologicznego, certyfikowane mogą być sprzedawane jako ekologiczne. Co więcej, produkcja ekologiczna na każdym etapie podlega szczegółowej urzędowej kontroli zarówno podczas przygotowywania, przechowywania, transportu, jak i dystrybucji. Ustawa określa system kontroli i nadzoru oraz kompetencje organów odpowiedzialnych za wydawanie zezwoleń i certyfikatów.

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS) sprawuje zarówno nadzór nad produkcją ekologiczną, jak i nad dwunastoma jednostkami certyfikującymi, współpracując także ściśle z Urzędem Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Inspekcją Weterynaryjną oraz Państwową Inspekcją Ochrony Roślin i Nasiennictwa. To IJHARS przeprowadza kontrole urzędowe, wydaje zezwolenia oraz prowadzi i podaje do wiadomości publicznej wykaz dot. rolnych gospodarstw ekologicznych. Minister rolnictwa i rozwoju wsi jest odpowiedzialny za upoważnianie jednostek certyfikujących do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów w rolnictwie ekologicznym.

Rolnicy, którzy decydują się utrzymać lub przejść na produkcję ekologiczną mogą liczyć na płatności ekologiczne, które przyznawane są do powierzchni (ha) upraw prowadzonych metodami ekologicznymi (zarówno w trakcie konwersji jak i po jej zakończeniu). Warunkiem uzyskania płatności jest posiadanie planu działalności ekologicznej. Poszczególne stawki płatności przyjęte na lata 2023–2027 są zróżnicowane w zależności od grupy upraw i okresów konwersji/po konwersji. Stawki są wyższe średnio o 35% w porównaniu do stawek z 2021 r. Płatności ekologiczne mogą być ponadto powiększone o częściową rekompensatę kosztów transakcyjnych poniesionych z tytułu kosztów kontroli gospodarstwa przeprowadzanej przez jednostkę certyfikującą w ramach systemu kontroli w rolnictwie ekologicznym. W przypadku płatności ekologicznych zastosowana zostanie degresywność, oznaczająca iż 100% stawki podstawowej przyznawane zostanie za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha; 75% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha; a 60% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 100 ha. Nowością wprowadzoną od 2023 roku są uproszczone zasady finansowania małych gospodarstw (do 10 ha) i to niezależnie od grupy uprawianych roślin. Rolnicy mogą ponadto uzyskać dodatkowe wsparcie produkcji zwierzęcej w gospodarstwach prowadzących produkcję rolną metodami ekologicznymi w postaci premii za zrównoważoną produkcją roślinno-zwierzęcą wysokości 573 zł/ha. Wzrost wysokości dopłat (uzyskiwanie płatności w okresie konwersji i po jej zakończeniu), dodatkowa premia, uproszczony system rozliczania w przypadku małych gospodarstw ma zachęcić rolników do przechodzenia na uprawy ekologiczne (<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/platnosci-bezposrednie-oraz-platnosci-obszarowe-w-ramach-ii-filaru-od-2023-roku3>).

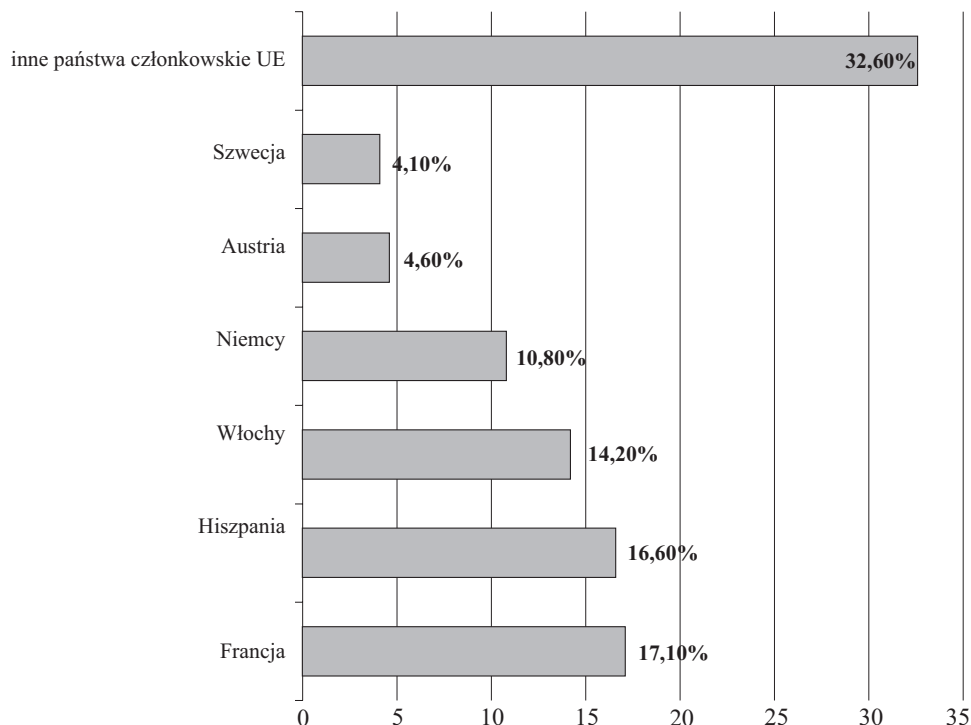
Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej

Obszar rolnictwa ekologicznego w UE w 2020 r. obejmował 14,7 mln hektarów gruntów rolnych, stanowiąc 9,1% całkowitej powierzchni użytków rolnych UE. Jeszcze w 2003 roku eko-areal obejmował 5,6 mln ha, co wówczas stanowiło zaledwie 3,44% ogólnej powierzchni użytków rolnych w UE. W kolejnych latach areal upraw ekologicznych w zdecydowanej większości państw członkowskich znacząco wzrósł. Nadal jednak około $\frac{3}{4}$ upraw, jak i gospodarstw ekologicznych znajduje się w starej UE.

W 2019 roku średni poziom powierzchni upraw ekologicznych w UE wyniósł 8,5%. Najwyższy udział użytków rolnych ekologicznych w całkowitej powierzchni

użytków rolnych posiadały w 2020 roku: Austria 25%, Estonia 22% i Szwecja 20%. Równocześnie aż w ośmiu państwach członkowskich (Luksemburg, Niderlandy, Cypr, Polska, Irlandia, Bułgaria, Rumunia, Malta) UE udział eko-areálu w powierzchni użytków rolnych wynosił poniżej 5%. Największy udział, wynoszący 17,1% w całkowitym obszarze rolnictwa ekologicznego UE, posiadała w 2020 roku Francja, następnie Hiszpania (16,6%), Włochy (14,2%), Niemcy (10,8%), a następnie Austria (4,6%) i Szwecja (4,1%), łącznie tworząc 67,4% powierzchni przeznaczonej na produkcję ekologiczną Unii (zob. wykres 1)

Wykres 1. Udział całkowitego obszaru ekologicznego UE

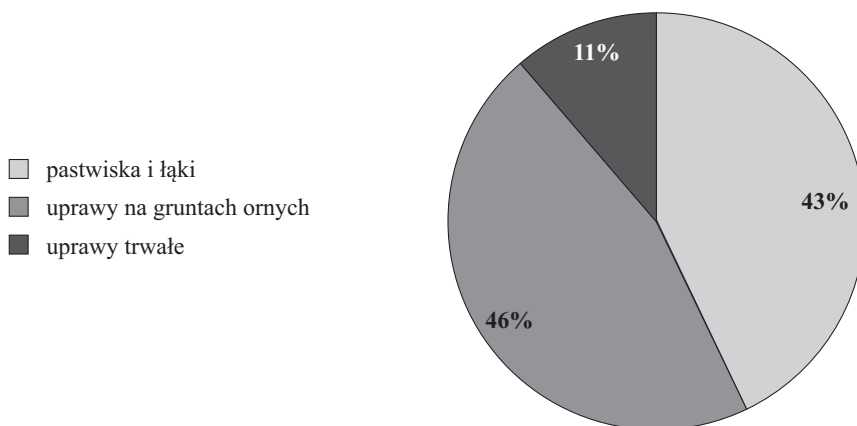
Źródło: Eurostat, 2022.

Jeszcze w 2003 roku liczba gospodarstw w UE prowadzących produkcję metodami ekologicznymi wynosiła 142,3 tys. co stanowiło 1,5% ogólnej liczby gospodarstw w krajach Unii Europejskiej (Główny Inspektorat, 2005, s. 17–18). W 2003 roku najwięcej gospodarstw ekologicznych było zarejestrowanych we Włoszech (44 tys.), Austrii (19 tys.), Hiszpanii (17 tys.), w Niemczech (16,4 tys.). W przeciągu kolejnych 16 lat liczba ekologicznych producentów rolnych w całej UE się podwoiła, wynosząc w 2019 r. aż 283,7 tys. Nadal najwięcej ekologicznych gospodarstw było we Włoszech (70 tys.), w Hiszpanii (41,8 tys.), w Niemczech (34,1 tys.), w Grecji (30,1 tys.) i w Austrii (26 tys.). Najmniej producentów ekologicznych było na Malcie – jedynie 24 (Główny Inspektorat, 2021, s. 34). Liczba podmiotów zajmujących się ekologicz-

nym przetwórstwem rolno-spożywczym wynosiła w UE w 2019 r. ponad 58,4 tys., przy czym najwięcej zarejestrowanych przetwórców było we Włoszech (22 tys.) oraz w Niemczech (16 tys.), a najmniej na Malcie (7). Wzrost zarówno powierzchni użytków rolnych uprawianych metodami naturalnymi, jak i liczby gospodarstw ekologicznych jest konsekwencją dynamicznego rozwoju rynków produktów ekologicznych, jak i rosnącego popytu konsumentów na bezpieczną i zdrową żywność.

Według danych Eurostatu w 2020 roku w strukturze powierzchni upraw ekologicznych w UE pierwsze miejsce (46%) zajmowały grunty orne (zboża, rośliny okopowe, przemysłowe, warzywa), trwałe użytki zielone (pastwiska i łąki) stanowiły 43% eko-areалу UE, a jedynie na 11% powierzchni znajdowały się uprawy trwałe, przeznaczone na sady, owocowe jagodowe, gaje oliwne i winnice (Eurostat, 2022). W 13 państwach członkowskich (w tym przede wszystkim w Irlandii, Czechach i Słowenii) pastwiska i łąki obejmowały ponad połowę całkowitej powierzchni użytków rolnych ekologicznych, natomiast w 11 państwach dominowały uprawy na ekologicznych gruntach ornym (m.in. w Finlandii, Danii, Szwecji). Ekologiczne uprawy trwałe stanowiły najniższy odsetek wśród kategorii użytkowania gruntów na obszarze ekologicznym, najwyższy ich udział wśród państw UE miał Cypr i Malta.

Wykres 2. Udział powierzchni głównych upraw ekologicznych w UE w 2020 r.

Źródło: Eurostat, 2022.

W 2018 roku przeciętny obywatel UE wydał na żywność ekologiczną 76 euro, nastąpił wyraźny wzrost, ponieważ w 2004 roku wydatki były na niemalże czterokrotnie mniejszą kwotę 20,7 euro (Willer, Lernoud, 2020, s. 250). Najwięcej na żywność ekologiczną w 2018 roku wydali Duńczycy (312 euro), następnie Szwedzi (231 euro), Luksemburczycy (221 euro), Austriacy (205 euro), Francuzi (136 euro) i Niemcy (132 euro). W pozostałych państwach członkowskich konsumpcja nie przekroczyła 100 euro (Willer, Lernoud, 2020, s. 264). W 2018 roku Polak wydał na żywność ekologiczną jedynie 7 euro, a zatem ponad dziesięć razy mniej niż obywatel w UE. Różnica w wydatkach dowodzi istnienia olbrzymiej dysproporcji występującej między rynkami produktów ekologicznych w UE.

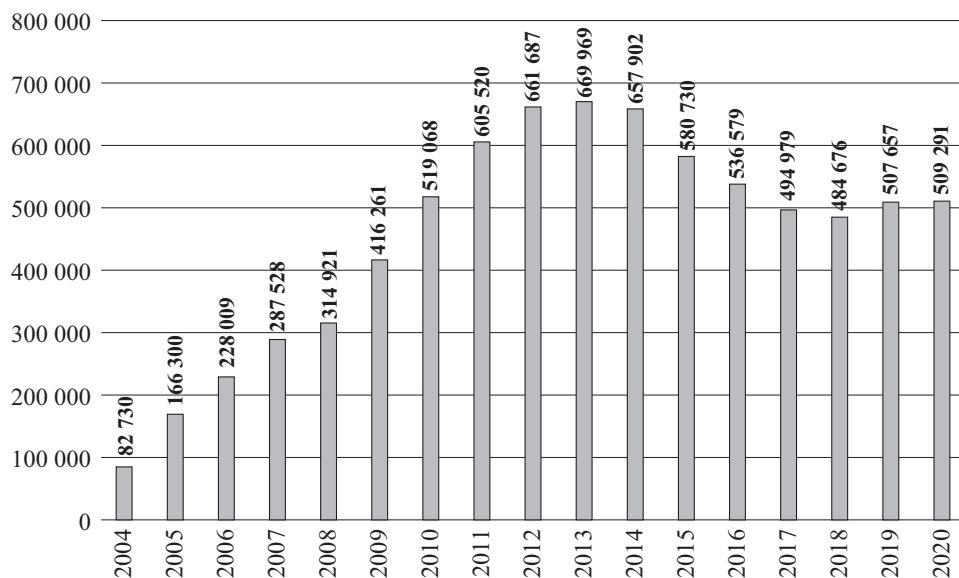
Rolnictwo ekologiczne w Polsce

Zgodnie z powszechnym spisem rolnym z 2020 roku ogólna liczba gospodarstw rolnych w Polsce wyniosła 1 317 tys. obejmując 14 682 tysięcy hektarów użytków rolnych i dając zatrudnienie 9,40% ogółu osób pracujących (Żakowska-Biemans, 2022, s. 3). W porównaniu z danymi sprzed dekady liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o prawie 13%, ale nadal zdecydowanie ponad połowę (52,1%) stanowiły gospodarstwa najmniejsze, liczące jedynie do 5 ha użytków rolnych. Zauważalną zmianą jest wzrost średniej powierzchni użytków rolnych z poziomu 8,8 ha (2010) do 11,1 ha (2020).

Polska pod względem wielkości powierzchni ekologicznych użytków rolnych w UE w 2020 r. zajmowała dziewiąte miejsce wśród państw członkowskich, posiadając 509 tys. ha. Niemniej jeszcze w 2004 roku powierzchnia użytków rolnych w Polsce przeznaczonych pod uprawy ekologiczne wynosiła 82 730 ha, stanowiąc jedynie 0,5% ogólnej powierzchni użytków rolnych w Polsce. W pierwszym roku akcesji do UE liczba gospodarstw posiadających certyfikat i znajdujących się w okresie przedstawiania produkcji wynosiła 3 760, co w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw stanowiło jedynie 0,20% ogólnej liczby gospodarstw (Główny Inspektorat, 2005, s. 15). W przeciągu pierwszych lat członkostwa w UE w Polsce sukcesywnie wzrastała powierzchnia poddana ekologicznym uprawom (wykres 3). W 2013 roku powierzchnia przeznaczona pod produkcję ekologiczną obejmowała 669 969,37 ha. Niemniej począwszy od 2014 roku w Polsce zaczął powoli spadać udział gruntu przeznaczonego na uprawy ekologiczne. W porównaniu do 2013 roku eko-areal w 2020 roku zmniejszył się o 22,3%. Wprawdzie w 2020 roku powierzchnia areалу przeznaczonego na uprawy ekologiczne w Polsce zwiększyła się o ponad 2 tys. ha w porównaniu z 2019 rokiem, ale był to marginalny wzrost zaledwie o 0,3%.

W 2013 roku działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego prowadziło w Polsce 26 598 producentów, stanowiąc ponad 98% wszystkich ekologicznych producentów (27 093)². W kolejnych latach wyraźnie zmniejszało się zainteresowanie ekologicznym rolnictwem, a ponadto część dotychczasowych producentów zrezygnowała z tej działalności (wykres 4). W 2020 roku liczba ekologicznych producentów rolnych zmniejszyła się o 0,3% (do 18 575) w porównaniu z 2019 rokiem (18 637). Równocześnie stale rosła liczba podmiotów ekologicznych zajmujących się przygotowaniem, co zgodnie z art. 2 lit. I rozporządzenia Rady nr 2018/848 oznacza działalność zarówno w zakresie przetwórstwa (w tym konserwowanie, ubój i rozbiór produktów pochodzenia zwierzęcego), jak i konfekcjonowanie żywności (pakowanie i znakowanie). O ile w 2004 r. zarejestrowanych było w Polsce jedynie 55 podmiotów prowadzących działalność w zakresie przygotowania, o tyle w 2020 roku było ich ponad dwudziesto-

² Producent ekologiczny zgodnie z art. 2 pkt 9 ustawy o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej z dnia 23 czerwca 2022 r. to w rozumieniu art. 3 pkt 13 rozporządzenia 2018/848 zarówno producent rolny, jak i producent zajmujący się przygotowaniem produktów rolnictwa ekologicznego, importer produktów ekologicznych z państw trzecich, producent wprowadzający produkty ekologiczne do obrotu, producent w zakresie akwakultury, producent prowadzący działalność w zakresie zbioru ze stanu naturalnego, pszczelarz ekologiczny oraz dostawca ekologicznego materiału siewnego i wegetatywnego materiału rozmnożeniowego.

Wykres 3. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w Polsce w latach 2004–2020

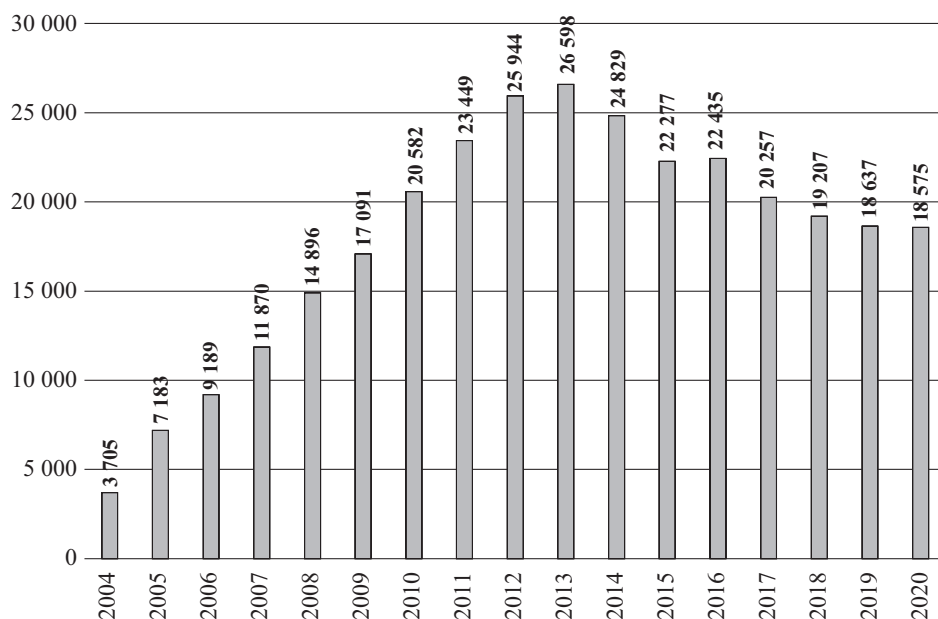
Źródło: Główny Inspektorat, 2021, s. 25.

krotnie więcej (1104). Najwięcej podmiotów w 2020 r. zajmowało się przetwórstwem owoców i warzyw (34,9%), niewielki odsetek zajmował się przetwórstwem mleka i produkcją sera (4,1%) oraz przetwórstwem mięsa (4%). Większość przetwórców żywności ekologicznej to małe i średnie gospodarstwa rodzinne (Żakowska-Biemans, 2022, s. 21).

Okolo 56% wszystkich gospodarstw ekologicznych skoncentrowana jest w czterech województwach: warmińsko-mazurskim (17,4% ogółu), podlaskim (15,6%), mazowieckim (11,7%) i zachodniopomorskim (11,6%), zaś największy udział użytków ekologicznych w ogólnej powierzchni użytków rolnych występuje w województwie zachodnio-pomorskim (11,5%) i warmińsko-mazurskim (10,7%), a najniższy w opolskim (0,6%) i kujawsko-pomorskim (0,7%) (GUS, 2021, s. 109). Zdecydowanie największe gospodarstwa ekologiczne występują w województwie zachodniopomorskim oraz lubuskim i opolskim, zaś najmniejsze w województwie podkarpackim, lubelskim, świętokrzyskim i małopolskim.

W okresie od 2004–2020 stopniowym przekształceniom uległa struktura i wielkość powierzchni w gospodarstwach ekologicznych. W 2004 roku ponad połowa liczby gospodarstw ekologicznych znajdowała się w przedziale od 5 do 20 ha, najmniejsze gospodarstwa do 5 ha stanowiły około 1/5 ogólnej liczby gospodarstw (19%), natomiast odsetek największych gospodarstw liczących ponad 100 ha wynosił wówczas jedynie 5% ogólnej liczby gospodarstw. Zarówno w 2004 jak i w 2020 roku największy udział w ogólnej liczbie miały gospodarstwa liczące od 10–20 ha. W ciągu 16 lat zmniejszył się udział gospodarstw mniejszych tj. liczących od 5–10 ha a wzrósł udział gospodarstw o powierzchni 20–50 ha, z poziomu 18% w 2004 do 23,6% w 2020 roku. Nieznacznie wzrósł odsetek gospodarstw dużych o powierzchni 50–100 ha (do 9,8%)

Wykres 4. Liczba ekologicznych producentów rolnych w Polsce w latach 2004–2020

Źródło: Główny Inspektorat, 2021, s. 22.

ale równocześnie zmalał odsetek gospodarstw największych (powyżej 100 ha) do 4% w 2020 (zob. tabela 1). Podkreślić jednak należy, że średnie gospodarstwo ekologiczne w Polsce liczące 27,4 ha jest niemalże dwuipółkrotnie większe niż gospodarstwo nieekologiczne o średniej powierzchni 11,1 ha w 2020 roku.

Tabela 1

Struktura wielkości powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych w Polsce w roku 2004 i 2020 – zestawienie

Wielkość powierzchni	2004		2020		Zmiana udziału %
	liczba	udział %	liczba	udział %	
Do 5 ha	669	19	3709	20,0	5
5–10 ha	962	25	3230	17,4	–30
10–20 ha	1009	26	4610	24,8	–5
20–50 ha	668	18	4385	23,6	31
50–100 ha	247	7	1830	9,8	40
Powyżej 100 ha	145	5	811	4,4	–12
Razem	3 760	100	18 575	100,0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Główny Inspektorat, 2005 oraz Główny Inspektorat, 2021.

Łączna powierzchnia gospodarstw ekologicznych (posiadających certyfikat, jak i w konwersji) wynosiła w 2004 r. 82 730 ha. Największy udział w strukturze upraw miały wówczas łąki i pastwiska (51%), następnie uprawy rolnicze, w tym zboża i rośliny pastewne (43,6%), a dopiero potem uprawy sadownicze i jagodowe (4,1%) oraz

warzywnicze (1,2%) (Główny Inspektorat, 2005, s. 9). Na przestrzeni lat nastąpiły jednak znaczące zmiany w strukturze upraw ekologicznych, sukcesywnie zwiększał się udział powierzchni pod uprawy zbóż, a zmniejszał się udział powierzchni upraw roślin pastewnych, a także łąk i pastwisk (tabela 2). W 2020 roku powierzchnia przeznaczona pod produkcję ekologiczną liczyła 509 291 ha. Dominowała produkcja roślinna, aż 29,2% powierzchni ekologicznych użytków rolnych zajmowała uprawa zbóż, następnie rośliny pastewne 23,1%, rośliny strączkowe 7,4%, rośliny przemysłowe 4,7%, łącznie obejmując 64,4% ogółu powierzchni ekologicznych użytków rolnych. Łąki i pastwiska stanowiły 16,9% ogółu ekologicznych użytków rolnych, uprawy sadownicze i jagodowe 9,2% natomiast warzywa 5,6% (Główny Inspektorat, 2021, s. 26). Widoczny trend wzrostowy powierzchni pod uprawy owoców (sadowniczych i miękkich) oraz warzyw wynika z rosnącego popytu krajowego na te produkty ekologiczne (najczęściej kupowanych przez polskich konsumentów).

Tabela 2

**Struktura powierzchni ekologicznych użytków rolnych w Polsce w roku 2004 i 2020
– zestawienie w %**

Kategoria uprawy	2004	2020	Zmiana (%) 2004–2020
Łąki i pastwiska	51,0	16,9	-67
Zboża i rośliny pastewne, w tym strączkowe i przemysłowe)	43,6	64,4	48
Uprawy sadownicze i jagodowe	4,1	9,2	124
Warzywa	1,2	5,6	367

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Główny Inspektorat, 2005 oraz Główny Inspektorat, 2021.

Według raportu Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych z 2021 roku w Polsce w 2020 roku niemalże 8 z 10 gospodarstw ekologicznych (78,2%) koncentrowało się wyłącznie na produkcji roślinnej, a pozostałe prowadziły jednocześnie produkcję roślinną i zwierzęcą (21,8%). Jedynie 18,5% producentów ekologicznych zdecydowało się na równoległe prowadzenie produkcji ekologicznej i nieekologicznej. Ta ostatnia forma gospodarowania nie jest popularna wśród producentów z uwagi na duże ryzyko pomyłkowego złamania restrykcyjnych zasad produkcji ekologicznej, a tym samym utraty certyfikatu jakości i prawa do dopłat.

Plany rządu RP na rzecz wzmocnienia rolnictwa ekologicznego i rynku żywności ekologicznej

W 2021 roku został przyjęty przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi *Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021–2027*, który za główny cel przyjął stały rozwój sektora rolnictwa ekologicznego oraz rynku żywności ekologicznej wyrażany w wolumenie produkcji oraz wartości rynku (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2021, s. 4). Za kluczowe uznano podjęcie skoncentrowanych działań na rzecz informacji, promocji oraz transferu wiedzy, postulując m.in. powstanie do 2027 roku sieci gospodarstw demonstracyjnych, rozbudowę cen-

trum praktycznego przetwórstwa ekologicznego, lepszą współpracę z ośrodkami naukowymi, bogatszą ofertę kursów i szkoleń branżowych dla rolników ekologicznych, a także upowszechnianie wśród konsumentów wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego i uświadamianie o zaletach żywności ekologicznej. Kolejnym wyodrębnionym obszarem planowanej aktywności są innowacje w produkcji ekologicznej. MRiRW za kluczowe uznało finansowanie badań nad rozwiązaniem problemów pojawiających się w rolnictwie i przetwórstwie ekologicznym, w tym m.in. poszukiwanie zabezpieczeń przed zanieczyszczeniem GMO oraz eliminację niedozwolonych środków produkcji. Deklarowane w Strategii kompleksowe wsparcie dla producentów ekologicznych miałyby obejmować zarówno pomoc finansową (m.in. rekompensaty za koszty certyfikacji) ukierunkowaną na działania dotyczące ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt, jak i na lepszą integrację na rynku, wzrost konkurencyjności oraz podniesienie poziomu inwestycji (zob. tabela 3). Jako czwarty obszar priorytetowych działań uznano utrzymanie zaufania do systemu rolnictwa ekologicznego poprzez zagwarantowanie sprawnego systemu kontroli i nadzoru nad produkcją ekologiczną.

Tabela 3

**Założenia planu działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce
na lata 2021–2027**

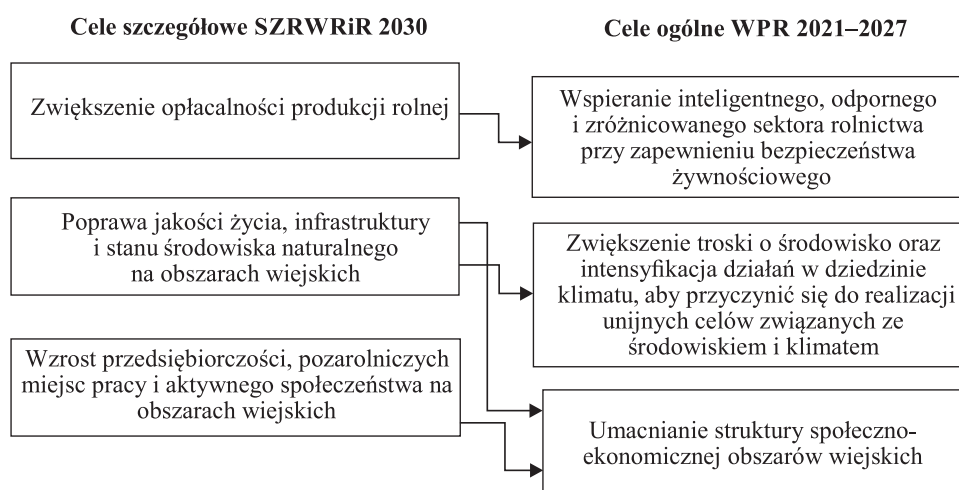
Kierunek działań	Szczegółowe inicjatywy
I. Transfer wiedzy – działania doskonalące, informacyjne i promocyjne	<ul style="list-style-type: none"> – przenoszenie dobrych praktyk i doradztwo, – informowanie o kanałach dystrybucji oraz o dostępnych środkach do produkcji ekologicznej, – informowanie o zasadach produkcji ekologicznej, – współpraca z podmiotami na rynku produktów rolnictwa ekologicznego, – promocja żywności ekologicznej, – włączenie szkół rolniczych w edukację o rolnictwie ekologicznym
II. Innowacje w produkcji ekologicznej	<ul style="list-style-type: none"> – badania w rolnictwie ekologicznym
III. Wsparcie producentów ekologicznych	<ul style="list-style-type: none"> – rekompensata dla producentów ekologicznych za nakłady na ochronę środowiska i poprawę dobrostanu zwierząt, – doskonalenie systemu kontroli i certyfikacji produkcji ekologicznej oraz transfer dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym, – przygotowanie bazy obsługi dla produkcji ekologicznej i konsumentów, – rekompensata kosztów certyfikacji, – podnoszenie poziomów inwestycji, – wsparcie integracji branży oraz współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego, – wykorzystanie żywności ekologicznej w zakładach żywienia zbiorowego, – wsparcie dla producentów ekologicznego materiału rozmnożeniowego roślin
IV. Utrzymanie zaufania do systemu rolnictwa ekologicznego	<ul style="list-style-type: none"> – sprawny nadzór i kontrola, – wymiana informacji między jednostkami certyfikującymi rolnictwo ekologiczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2021, s. 3–8.

W październiku 2019 roku Rada Ministrów RP przyjęła *Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030*, w której ukazano zbieżność ogólnych celów WPR z celami szczegółowymi przyjętymi przez polski rząd (wykres 5). W strategii

wskazano pięć kluczowych obszarów działań, które powinny być realizowane w latach 2023–2027 ze środków unijnych (Olkowska, 2021, s. 3–4). Jako priorytetowe potrzeby zidentyfikowano: 1) poprawę konkurencyjności i dochodowości rolnictwa; 2) przeciwdziałanie zmianom klimatycznym oraz ochronę środowiska; 3) bezpieczeństwo żywności; 4) rozwój i aktywizację obszarów wiejskich; 5) rozwój doradztwa rolniczego, wymiana wiedzy, innowacji. Postulowana w strategii promocja rolnictwa ekologicznego wpisuje się w każdy z pięciu przyjętych priorytetów, gwarantując zarówno podniesienie dochodów rolników, krótsze łańcuchy dostaw, zmniejszenie niekorzystnego oddziaływania rolnictwa na środowisko, oszczędne gospodarowanie zasobami, podniesienie dobrostanu zwierząt, wysoką jakość żywności, rozwój przedsiębiorczości, a także podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności rolników.

Wykres 5. Powiązanie celów SZRWRiR 2030 z ogólnymi celami Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021–2027

Źródło: Strategia 2019, s. 115.

Perspektywy rolnictwa ekologicznego w Polsce

W pierwszych latach po akcesji Polski do UE wskazywano na duże szanse rozwoju rolnictwa ekologicznego, prognozując jego skokowy wzrost nawet do poziomu 10–15% powierzchni użytków rolnych (Komorowska, 2006, s. 46). O ekspansji tego systemu rolnictwa miała zdecydować przewaga atutów nad słabościami. Do korzystnych uwarunkowań rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce zaliczono: tradycyjne rolnictwo charakteryzujące się dominacją małych i średnich gospodarstw rodzinnych oraz wysokim udziałem ludności zatrudnionej w rolnictwie, małe zanieczyszczenie środowiska, obecność regionów z niskim stopniem uprzemysłowienia, umiarkowany poziom zużycia środków chemicznych (nawozów, pestycydów, środków przeciwdrobnoustrojowych), a także konkurencyjność cenową ekologicznych produktów Polski na rynku unijnym będącą pochodną niższych kosztów pracy. Do-

ceniano także potencjał warunków przyrodniczych, nizinne ukształtowanie większości terenu, umiarkowany klimat środkowoeuropejski oraz występowanie gleb o niskiej i średniej jakości, które są szczególnie podatne na płodozmian i nawożenie organiczne (Groszyk, 2022, s. 2).

Szukając przyczyn malejącej od 2014 roku liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce zwracano uwagę na brak realizacji spójnej strategii rozwoju rolnictwa ekologicznego, wysokie koszty czasochłonnej produkcji oraz niską rentowność gospodarstw. Jako wyzwanie postrzegany jest długi, trzyletni okres konwersji (w przypadku upraw wieloletnich) oraz trudności ze spełnieniem restrykcyjnych wymagań, aby uzyskać certyfikat unijny.

Jako szanse stymulujące rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce postrzegano unijne dopłaty do programów rolno-środowiskowych, promocję żywności ekologicznej pochodzącej z Polski na rynku unijnym (eksport do innych państw członkowskich) oraz poza UE, rozwój agroturystyki w gospodarstwach ekologicznych oraz identyfikację żywności ekologicznej ze zdrowiem i bezpieczeństwem – modę na zdrowy styl życia (Komorowska, 2006, s. 47).

Równocześnie, do barier stojących przed produkcją ekologiczną w Polsce zaliczyć należy słabo zorganizowany rynek oraz mało efektywną sieć dystrybucji i przetwórstwa przy jednocześnie krótkim okresie przydatności żywności ekologicznej do spożycia. Niski poziom dochodów dużej części polskich konsumentów oznacza ograniczoną siłę nabywczą droższych produktów, niejednokrotnie postrzeganych jako dobra luksusowe. Zrealizowane w 2014 roku przez Tomasza Hermaniuka badania zachowań i postaw polskich konsumentów na rynku ekologicznych produktów żywnościowych ukazały, że średnia cena ekologicznych produktów żywnościowych przekracza akceptowalny przez większość konsumentów próg różnicy w cenie między ekologiczną a konwencjonalną żywnością (Hermaniuk, 2018, s. 196–197). Wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez naukowców Piotra Kułykę i Mariolę Michałowską w 2016 roku dowodzą, że na zakup żywności ekologicznej decydują się przede wszystkim osoby z wyższymi dochodami oraz mieszkańcy miast (Kułyka, Michałowska, 2018, s. 272). Wśród barier utrudniających rozwój rynku ekologicznych produktów spożywczych respondenci najczęściej wskazywali wysokie ceny (31,1%), przyzwyczajenie do żywności konwencjonalnej (17,8%) oraz niską dostępność (15,2%) (Kułyka, Michałowska, 2018, s. 278).

Mimo świadomości istnienia wielu zalet ekologicznej żywności oraz spełnianej społecznej i prośrodowiskowej funkcji część badaczy ocenia krytycznie rolnictwo ekologiczne w Polsce, zwracając uwagę na nieefektywność produkcji oraz niedochodowość gospodarstwa, a także silną zależność od wsparcia publicznego (Sadowski, Wojcieszak-Zbierska, Zmyślona, 2021, s. 113–114). W latach 2016–2018 udział dotacji w wartości dodanej netto polskich gospodarstw ekologicznych wynosił aż 76%, co dowodzi, iż pozbawione pomocy publicznej gospodarstwa nie byłyby w stanie utrzymać się na rynku. Ta zależność od zewnętrznego wsparcia może prowadzić do nadużyć w postaci chęci uzyskania pomocy kosztem działalności rynkowej (Sadowski, Wojcieszak-Zbierska, Zmyślona, 2021, s. 103). O takiej motywacji związanej z dążeniem od uzyskania dotacji unijnych świadczyć miałby widoczny trend wzrostowy podejmowania rolnej produkcji ekologicznej w Polsce w pierwszych latach po akcesji, a potem spadek wynikający z rozczarowania trudami gospodarowania.

Eksperci podkreślają, że zdecydowanie niższy potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych (zarówno jeśli chodzi o uprawy roślinne, jak i hodowlę zwierząt) sprawia, że ten typ rolnictwa powinien być postrzegany raczej jako działalność niszowa niż alternatywa do rolnictwa konwencjonalnego. Ostrzegają, że odejście od produkcji przemysłowej w rolnictwie na rzecz rolnictwa ekologicznego mogłoby prowadzić do znaczącego spadku wielkości produkcji, zagrażającemu bezpieczeństwu żywnościowemu (Sadowski, Wojcieszak-Zbierska, Zmysłona, 2021, s. 110). Swoje obawy wynikające z pełnego wdrożenia EZŁ w rolnictwie w perspektywie 2030 roku zgłaszają także autorzy publikacji pt. *Wpływ Europejskiego Zielonego Ładu na polskie rolnictwo*. Jako dalekosiężne negatywne konsekwencje redukcji stosowania środków ochrony roślin i nawozów mineralnych oraz wzrostu obszarów przeznaczonych pod uprawy ekologiczne wymieniają zmniejszenie produkcji roślinnej średnio o 13%, nadwyżki bezpośredniej o 6%, a dochodów rolników w Polsce z analizowanych upraw o ok. 11% (*Wpływ*, 2021, s. 162). Największy przewidywany spadek produktywności może wystąpić w przypadku tych upraw, gdzie założono najwyższy poziom redukcji pestycydów i/lub wzrost areału upraw ekologicznych, np. spadek truskawki o 22%, zmniejszenie plonów żyta, jęczmienia oraz upraw ziemniaka o ponad 10% (*Wpływ*, 2021, s. 198). W przypadku jednak innych warzyw i owoców, straty ekonomiczne dla rolników, wynikające z przejścia na ekologiczne uprawy i niestosowania przemysłowych środków produkcji, mogą być zredukowane z uwagi na wzrost cen produktów ekologicznych (*Wpływ*, 2021, s. 13). Autorzy publikacji prognozują, że dostosowanie polskiego rolnictwa do założeń EZŁ będzie skutkowało zmianami produktywności ziemi i powierzchni upraw, powodując wzrost cen żywności na podstawowe produkty, co niekorzystnie odbije się na kondycji budżetów domowych mniej zamożnych konsumentów. Postulując ograniczenie niekorzystnych skutków wdrażania EZŁ w polskim rolnictwie proponują, przesunięcie produkcji ekologicznej poza najważniejsze uprawy towarowe. Jako bardziej korzystne rozwiązanie wskazywane jest rolnictwo precyzyjne, które stosując nowoczesne technologie pozwala na selektywne dozowanie środków ochrony roślin oraz nawozów, nie tylko stabilizując wielkość produkcji, ale nawet przyczyniając się do wzrostu upraw (*Wpływ*, 2021, s. 163). Wyzwaniem jednak przy zastosowaniu rolnictwa precyzyjnego są bardzo wysokie koszty inwestycji, szacowane na kwotę około 150–300 tys. na gospodarstwo rolne, co sprawia, że ich wdrożenie jest opłacalne dopiero w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha użytków rolnych, a tych jest w Polsce jedynie 39 tys. Kolejnym problemem wskazywanym jako konsekwencja pełnego wdrożenia EZŁ jest obawa przed osłabieniem potencjału i pogorszeniem międzynarodowej konkurencyjności polskiego sektora rolno-spożywczego (*Wpływ*, 2021, s. 197).

Podsumowanie

W dłuższej perspektywie funkcjonowania gospodarstw ekologicznych zauważyć można, iż większy wpływ na rozwój tego typu rolnictwa mają czynniki ekonomiczno-organizacyjne niż warunki przyrodnicze. Kluczowe znaczenie ma wykształcenie rolników ekologicznych, sprawnie działające centra doradztwa i wsparcia oraz wykorzystywanie wiedzy i innowacji w gospodarstwach ekologicznych (Groszyk, 2022,

s. 3). Brak spójnej strategii finansowego oraz organizacyjnego wsparcia dla rolników może nie tylko opóźnić, ale wręcz uniemożliwić realizację ambitnego celu zwiększenia produkcji ekologicznej w UE do 25% gruntów rolnych.

Niskie dochody większości polskich konsumentów sprawiały, że rynek handlu detalicznego żywnością ekologiczną w 2018 roku oszacowano na około 250 mln euro, co stanowiło zaledwie 0,4% całego krajowego handlu detalicznymi produktami spożywczymi (Ibidem). Rozwój grup producentów ekologicznych, lepsza dystrybucja żywności, a tym samym jej większa dostępność i podaż stwarza szansę na silniejszą pozycję negocjacyjną producentów rolnictwa ekologicznego z sieciami dyskontów i sklepów wielkopowierzchniowych, a tym samym obniżkę cen na żywność ekologiczną.

Szansą na wzrost popytu wśród konsumentów jest także rozpowszechnianie wiedzy na temat stanu środowiska naturalnego, jak i walorów produktów spożywczych pochodzących z eko upraw. Dla Polaków bardzo ważna jest gwarancja jakości kupowanej żywności. Wyniki specjalnego Eurobarometru pt. *Europejczycy, rolnictwo i WPR* z początku 2022 roku dowodzą, że aż dla 84% respondentów w Polsce duże znaczenie przy podejmowaniu decyzji o zakupie produktu żywnościowego odgrywa obecność etykiety, która gwarantuje jakość żywności (Specjalny Eurobarometr, 2022, s. 4). To widoczna zmiana w podejściu konsumentów, informująca również o rosnącym zaufaniu do certyfikatów i oznaczeń, a także systemu nadzoru i kontroli nad żywnością. Aż 89% ankietowanych polskich konsumentów deklarowało w 2022 roku, że chętniej kupuje produkty spożywcze będące częścią krótkiego łańcucha dostaw, a dla 85% ważne jest, że żywność została wyprodukowana z poszanowaniem lokalnych tradycji i „know-how”. Coraz większa świadomość konsumentów kształtuje ich oczekiwania względem producentów oraz popyt na bezpieczną, zdrową i zrównoważoną żywność o wysokiej jakości, stwarzając przesłankę do dynamicznego rozwoju rynku produktów ekologicznych. Wyzwaniem jest równoczesne oczekiwanie 75% polskich respondentów, aby ceny żywności były rozsądne dla konsumentów, podczas gdy w UE-27 życzenie takie artykułowało 65% ankietowanych (Specjalny Eurobarometr, 2022, s. 3).

Wynik przeprowadzonego przez Pawła Bryłę w 2018 roku badania wśród polskich konsumentów dowodził, że jedynie 20,5% ankietowanych w Polsce dobrze zna unijne logo rolnictwa ekologicznego (tzw. eurolisic, czyli gwiazdki UE ułożone w kształcenie liści na zielonym lub czarno-białym tle), 40,7% wskazało na słabą znajomość, a aż 38,8% ankietowanych przyznało się do braku znajomości (Bryła, 2018, s. 44–45). Zrealizowane cztery lata później badania Eurobarometru 2022 roku z okazji 60-lecia istnienia WPR napawają zdecydowanym optymizmem. Aż 70% zapytanych Polaków deklarowało znajomość logotypu rolnictwa europejskiego, podczas gdy w UE rozpoznawalność tego symbolu kształtowała się na poziomie 60% (Specjalny Eurobarometr, 2022, s. 4).

Bibliografia

- Adamowicz M. (2021), *Agricultural development processes in the context of globalization challenges and new approaches to the concept of sustainable development*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. Problems of Agricultural Economics”, nr 1(366).

- Bryła P. (2018), *Uwarunkowania znajomości unijnego logo rolnictwa ekologicznego wśród polskich konsumentów*, „Handel Wewnętrzny”, nr 4 (375), tom I.
- Eurostat (2022), *Statystyki dotyczące rolnictwa ekologicznego*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics&action=staterp-seat&lang=pl, 30.09.2022.
- Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (2021), *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2019–2020*, Warszawa, <https://www.gov.pl/web/ijhars/raport-o-stanie-rolnictwa-ekologicznego-w-polsce>, 30.09.2022.
- Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (2005), *Rolnictwo ekologiczne w Polsce w 2004 roku*, <https://www.gov.pl/web/ijhars/raport-o-stanie-rolnictwa-ekologicznego-w-polsce>, 30.09.2022.
- Główny Urząd Statystyczny (GUS) (2021), *Rolnictwo w 2020 r. Agriculture in 2020*, Warszawa, <https://stat.gov.pl/en/topics/agriculture-forestry/agriculture/agriculture-in-2020,4,17.html>, 1.10.2022.
- Groszyk J. (2022), *Rolnictwo ekologiczne w Polsce w kontekście strategii unijnych*, „Infos BAS. Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 4(296).
<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/platnosci-bezposrednie-oraz-platnosci-obszarowe-w-ramach-ii-filaru-od-2023-roku3>, 3.01.2023.
- Komisja Europejska (2019), Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Europejski Zielony Ład*, COM (2019) 640 final.
- Komisja Europejska (2020a), Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia*, COM (2020) 380 final.
- Komisja Europejska (2020b), Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego*, COM (2020) 381 final.
- Komisja Europejska (2021), Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie planu działania na rzecz rozwoju produkcji ekologicznej COM(2021) 141 final/2.
- Komorowska D. (2006), *Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego”, vol. 15.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi (2021), *Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021–2027*, Warszawa, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ramowy-plan-dzialan-dla-ynownosci-i-rolnictwa-ekologicznego-w-polsce>, 15.10.2022.
- Hermaniuk T. (2018), *Postawy i zachowania konsumentów na rynku ekologicznych produktów żywnościowych*, „Handel Wewnętrzny”, nr 2(373).
- Olkowska O. (2021), *Polskie rolnictwo w nowej perspektywie finansowej 2021–2027*, „Infos BAS. Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 7(288).
- Parlińska M., Jaśkiewicz J., Rackiewicz I. (2020), *Wyzwania dla rolnictwa związane ze strategią Europejski Zielony Ład w okresie pandemii*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego”, vol. 20(35), nr 2.
- Kułyk P., Michałowska M. (2018), *Zachowania konsumentów na rynku żywności ekologicznej w świetle wyników badań empirycznych w województwie lubuskim*, „Handel Wewnętrzny”, nr 2(373).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, Dz. U. L 150 z 14.06.2018 r.,

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0848&from=PL>, 20.10.2022.
- Rozporządzenie Rady (UE, EURATOM) nr 2093 z dnia 17 grudnia 2020 r. *określające wieloletnie ramy finansowe na lata 2021–2027*, Dz. U UE L 433 I/11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32020R2093>, 20.10.2022.
- Sadowski A., Wojcieszak-Zbierska M., Zmyślona J. (2021), *Sytuacja ekonomiczna gospodarstw ekologicznych w Polsce na tle Unii Europejskiej*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej Problems of Agricultural Economics”, nr 2(367).
- Specjalny Eurobarometr 520 (2022), *Europejczycy, rolnictwo i WPR. Polska*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2665>, 10.11.2022.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030* (2019), przyjęta uchwałą nr 123 Rady Ministrów z dnia 15 października 2019 r. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/dokumenty-analizy-szrwir-2030>, 30.10.2022.
- Ustawa z dnia 23 czerwca 2022 r. o *rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej*, Dz. U. 2022 poz. 1370, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220001370/T/D20221370L.pdf>, 20.10.2022.
- Wilkin J. (2020), *Rolnictwo a klimat*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej Problems of Agricultural Economics”, nr 4(365).
- Willer H., Lernoud J. (2020), *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends*, Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick and IFOAM – Organics International, <https://orgprints.org/id/eprint/37222/9/willer-et-al-2020-full-document-2020-02-28-4th-corrigenda.pdf>, 8.11.2022.
- Wpływ Europejskiego Zielonego Ładu na polskie rolnictwo* (2021), Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Polityka Insight, Warszawa, https://www.politykainsight.pl/_resource/multimedium/20299055, 1.09.2022.
- Żakowska-Biemans S. (2022), *Raport na temat stanu rozwoju rolnictwa ekologicznego i ekologicznej produkcji żywności w Polsce*, EkoConnect, Dresden, http://www.ekoconnect.org/tl_files/eko/p/Projekte/MOE-Laenderberichte/Raport-o-stanie-rolnictwa-ekologicznego-POLSKA-EkoConnect-2022.pdf, 1.09.2022.

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie stanu obecnego rolnictwa ekologicznego w Polsce na tle innych państw członkowskich UE oraz wskazanie perspektyw rozwoju produkcji ekologicznej w kontekście promowanych w ramach Europejskiego Zielonego Ładu zmian w rolnictwie. W 2020 roku udział rolnictwa ekologicznego w powierzchni użytków rolnych w Polsce wyniósł 3,5% (przy średniej wynoszącej w UE 8,5%) zaś udział gospodarstw ekologicznych w ogóle gospodarstw rolnych liczył jedynie 1,4%. Od 2014 roku można zaobserwować w Polsce spadek zarówno powierzchni przeznaczanej pod ekologiczną produkcję, jak i liczby ekologicznych gospodarstw rolnych. Jest to trend odwrotny od tego jaki był oczekiwany oraz wspierany w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Przyjęta hipoteza badawcza zakłada, że trudności związane z ekologizacją produkcji rolnej są pochodną sytuacji gospodarczo-społecznej, w tym siły nabywczej konsumentów na rynku żywności ekologicznej w Polsce oraz kondycji rolnictwa. W artykule wyjaśniono w oparciu o unijne i krajowe akty prawne zasady produkcji ekologicznej. Następnie omówiono i porównano sytuację produkcyjno-ekonomiczną gospodarstw ekologicznych w Polsce i w UE, korzystając z danych statystycznych z lat 2004–2020. Przeanalizowano unijne strategie i krajowe plany nawołujące do intensyfikacji działań na rzecz rolnic-

stwa ekologicznego. W podsumowaniu wskazano mocne i słabe strony oraz wyzwania i szanse stojące przed ekologicznym rolnictwem w Polsce.

Słowa kluczowe: Europejski Zielony Ład, Unia Europejska, rolnictwo ekologiczne, gospodarstwo ekologiczne, Polska

The status and prospects of organic farming in Poland – assessment of challenges and opportunities for the implementation of the European Green Deal for agriculture

Summary

The purpose of this article is to discuss the main objectives of the European Green Deal for agriculture and present the perspectives on the development of organic production in Poland. In 2020 the share of organic farming in agricultural areas in Poland was 3.5% (with an EU average of 8.5%), while organic farms accounted for only 1.4% of all farms in Poland. Since 2014, Poland has seen a decrease in the area intended for organic production as well as a drop in the number of organic farms. This is the opposite trend to what was expected and supported by the Common Agricultural Policy. The research hypothesis assumed proposes that the difficulties related to the greening of farming are a consequence of the socio-economic condition, consumers' purchasing power on the organic foods market and the state of farming in Poland. Based on the EU and domestic law, the article explains the principles of organic farming. Further, using statistical data for the years 2004–2020, it discusses and compares the production and economic situation of organic farms in Poland and the EU. It analyses the EU strategies and national plans calling for more action on organic farming. The summary indicates the strengths and weaknesses as well as challenges and opportunities facing organic farming in Poland.

Key words: European Green Deal, European Union, organic farming, organic farm, Poland

